

УДК 338.24:330.131.7:631.14

Н. К. Новотарська,
аспірант, Уманський національний університет садівництва

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ПЕРЕРОБНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Здійснено аналіз ризиків, визначено джерела їх виникнення та розглянуто концептуальні основи управління ризиками в переробній промисловості аграрної сфери.

The analysis of risks was done, the sources of their origin were determined and the conceptual bases of forming of risks management strategies in processing industry of agrarian sphere were considered.

Ключові слова: ризики, невизначеність, стратегії управління, переробна промисловість.
Key words: risks, uncertainty, management strategies, processing industry.

ВСТУП

В умовах глобалізації необхідно забезпечити ефективні механізми управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності підприємств аграрної сфери. Важливо усвідомити відмінності між ризиком і невизначеністю, а також уразливістю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Чимало закордонних вчених-економістів, таких як: П. Вебстер, Б. Гарднер, Ж. Нартеа, наголошують на тому, що сільське господарство — ризикований бізнес. Фізичні й економічні системи є складними сукупностями, тому результати дій переробних підприємств та їх рішення невизначені. Невизначеність з приводу результатів, які включають втрати та негативно впливають на діяльність суб'єктів підприємництва, може переростати у ризик [2; 3]. Більшість авторів виділяють відмінність між невизначеністю як недосконалим знанням і ризиком як схильністю до несприятливих економічних наслідків. Для ризику притаманні деякі елементи невизначеності, а невизначеність зазвичай тісно пов'язана з деяким ризиком [4].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета даної статті — розглянути концептуальні основи управління ризиками підприємств у переробній промисловості, методи і способи протистояння їм для переробних підприємств аграрної сфери. Це завдання включає аналіз проблем, пов'язаних з поняттями невизначеності, ризику й уразливості.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оцінка ризиків зазвичай здійснюється шляхом систематичної обробки інформації для визначення масштабів і частоти виникнення конкретних подій. Ризик-менеджмент — це система заходів, що сприяє мінімізації, контролю і розробці механізмів управління ризиками. Ризик-комунікації — це обмін інформацією про ризик.

Економічний аналіз ризик-менеджменту вимагає кількісної оцінки ризику. Він орієнтований не лише на використан-

ня офіційних або ринкових інструментів управління ризиками, а також і на інші стратегії, які спроможне застосувати переробне підприємство [4].

Система управління ризиками ґрунтується на аналізі джерел виникнення ризику, стратегій та методів управління ними, а також дій уряду, що провокують ризик у переробній промисловості аграрної сфери.

Стандартним підходом до аналізу ризиків, що супроводжують діяльність переробних підприємств, є лінійний (рис. 1).

Даний підхід включає три етапи.

1. Оцінка ризику і мінливості, якими необхідно управляти.

2. Використання цієї інформації для аналізу оптимального методу управління ризиками для переробного підприємства.

3. Вибір важелів державної підтримки, які сприяли б даній стратегії управління ризиками.

Однак, зв'язок між цими трьома елементами не є лінійним за своїм характером. Таким чином, вичерпний аналіз не може бути здійснений за допомогою лінійного підходу. Дана система краще представлена в трьох вимірах, або на осях куба. Безперервні зворотні зв'язки між елементами на всіх осях призводять до одночасного виявлення ризиків, визначення стратегій управління ними та державною політикою.

Доступність, розвиток і використання кожного інструмента або стратегії визначає всю систему, яка включає в себе характер ризиків, те, якою мірою вони співвідносяться, втрат і переваг переробного підприємства на ринку, а також дій уряду.

Для конкретного підприємства ціни на вироблену продукцію та дохід можуть бути відносно стабільними, а тому знижується необхідність управління ціновими ризиками. Диверсифікація продукції переробної промисловості в деяких випадках може бути ефективною стратегією зменшення ризику.

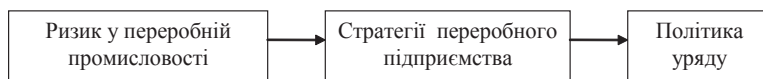

Рис. 1. Лінійний підхід для аналізу ризиків у переробній промисловості

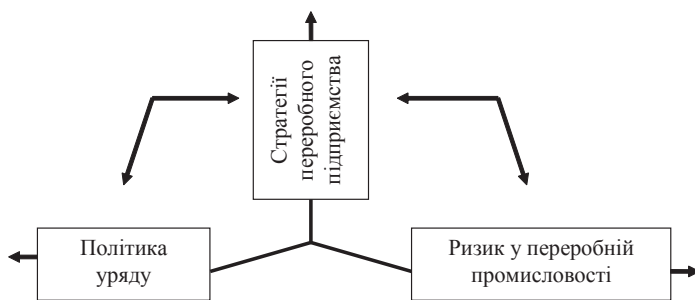

Рис. 2. Комплексний підхід для аналізу ризиків у переробній промисловості

Проте при цьому може бути також використана стратегія страхування. Часто неможливо визначити індивідуальні ризики, стратегії управління ними та політику уряду, саме тому комплексний підхід є необхідним для аналізу даної системи (рис. 2).

Деякі дії уряду спеціально призначені для регулювання ризику, з яким стикаються переробні підприємства, інші — можуть мати прямий вплив на ризик у переробній промисловості, навіть якщо не призначені для цього. Систему управління ризиками можна розглядати як ряд складних зв'язків між трьома елементами різних осей, які пов'язані з джерелом виникнення ризику, наявними стратегіями, а також діями уряду [2].

Однчасне визначення елементів у цих осях генерує виявлення проблем у процесі аналізу механізмів управління ризиками. Коли відбуваються стратегічні зміни на підприємстві, то це вимагає розробки заходів щодо управління ризиками і регуляторних механізмів уряду, які впливають на ризик у переробній промисловості. Будь-які зміни доходів переробних підприємств вже включають в себе вплив існуючих ризиків, управлінських стратегій та державних програм. Це визначає необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми управління ризиками в переробній промисловості.

Ризики і джерела ризиків, які виникають в переробній промисловості, мають різні характеристики, і їх можна класифікувати по-різному. Не варто вибирати конкретну класифікацію ризиків, оскільки окремі з регуляторних механізмів можуть бути використані з різною метою.

Виділяють два основних типи ризиків у переробній промисловості. По-перше, бізнес-ризик, що спостерігаються у виробництві та в умовах рин-

ку, а також інституційні ризики. Ризик виробництва пов'язаний із технологіями та ефективністю рослинництва і тваринництва. Ринковий ризик, спричинений невизначеністю відносно цін на сировину, матеріали та продукцію, спостерігається, коли потрібно приймати виробничі рішення. Інституційний ризик пов'язаний з діями уряду, такими як закони, що регулюють діяльність переробних підприємств, положення податкового законодавства і платежі. З іншого боку, фінансові ризики пов'язані з різними способами фінансування діяльності переробних підприємств [4].

Визначають чотири основних джерела, що спричинюють невизначеність у переробній промисловості:

- виробництво. Кількість і якість продукції, яка в результаті диверсифікації виробництва не може бути оцінена та визначена;

- ціна. Рішення про виробництво повинно бути зроблено задовго до реалізації кінцевого продукту. Ціна продукції, як правило, не відома під час прийняття рішення про виробництво. Нееластичний попит призводить до мінливості цін на продукцію переробної промисловості;

- технологія. Застарілі методи виробництва можуть супроводжуватися підвищенням рівня ризику. Зазвичай дослідження варіантів ризикових ситуацій не проводиться на рівні підприємства, що зумовлює невизначеність.

- політика. Загальна економічна політика, що впливає на переробну промисловість, характеризується складною системою державного регулювання, що зумовлює зміни, які можуть створити небезпеку для інвестиційного клімату.

У науковій літературі виділяють природні, медичні, соціальні, економічні, політичні й екологічні типи ризиків, що супроводжуються такими системними характеристиками (табл. 1).

- мікроризик, який впливає безпосередньо на підприємство;

- мезоризик, який має вплив на підприємства певного регіону;

- макроризик, або системний ризик, під впливом якого знаходяться підприємства всієї країни [4].

Будь-яка класифікація ризиків ураховує той факт, що переробні підприємства можуть зіткнутися з різними ризиками одночасно. За таких умов, при виборі оптимальної стратегії управління ризиками необхідно враховувати зв'язок між ними.

Ураховуючи всі можливі класифікації ризиків, неможливо чітко їх розмежувати, адже при виникненні будь-якого ризику відбуваються негативні зміни в усіх сферах діяльності переробного підприємства. Наприклад, ціновий або виробничий ризик часто асоціюється з різними несприятливими подіями, які також, у свою чергу, визначають як ризик.

Таблиця 1. Джерела виникнення ризиків у переробній промисловості

Тип ризику	Мікроризик	Мезоризик	Макроризик
Ринкові q цінні	Зміни в ціні на сировину, нові потреби харчової промисловості		Зміни у цінах на продукцію та ресурси через торгівлю політику уряду, нові ринки та ін.
Виробничі	Несприятливі зміни погодних умов, неефективні технології виробництва активують ризики		
Фінансові	Зміни джерел доходів	Зміни умов партнерів та інвесторів	Зміни відсоткових ставок за кредитами, вартість фінансових активів.
Правові	Зміни в регіональній політиці, механізмах її регулювання		Зміни в національній політиці, економічному праві, платежах

Основні принципи зменшення ризику (розподіл ризиків, об'єднання ризиків і диверсифікація) наразі не досить відомі підприємцям переробної промисловості.

Теорія вибору за умов невизначеності є основою для розуміння переваг між такими стратегіями, як розподіл та об'єднання ризиків.

Розподіл ризику полягає у його поділі між кількома агентами, замість концентрації одним. Він здійснюється пропорційно для обох учасників ситуації, в якій присутній ризик. Наприклад, розподіл доходів від реалізації продукції, обсяги якої зменшилися, здійснюється між виробником та власником засобів виробництва шляхом зниження втрат від ризику.

Суть об'єднання ризиків полягає у поєднанні впливу ризикованих ситуацій на двох підприємств переробної промисловості, які потім розділять вигоди і втрати, отримані в результаті такої операції, між собою. При цьому питома частка ризику тим менша, чим менша ймовірність повторного виникнення кожного ризику. Його зниження буде помітним при меншому рівні ймовірності повторного виникнення кожного ризику двох підприємств. Питомі частки ризику будуть рівними тільки в тому випадку, коли співвідношення між ймовірністю повторного виникнення ризику однакове. Страхові компанії об'єднують ризики, а потім здійснюють їх розподіл серед багатьох акціонерів. Більш складними є системні ризики, оскільки потребують розробки та впровадження додаткових інструментів для їх об'єднання [1].

Стратегія диверсифікації здійснюється за аналогічним принципом. Її суть полягає в тому, що підприємство переробної промисловості використовує свої активи в різних видах діяльності замість їх зосередження в одному напрямі. Якщо наслідки даних дій не цілком узгоджені, то співвідношення між усіма змінами зменшуються, тому витрати, що асоціюються з ризиком, також зменшені.

Для конкретизації стратегій управління ризиком їх об'єднують у три категорії:

— стратегії запобігання — скорочення вірогідності виникнення несприятливої події;

— стратегії зменшення — зниження потенційного впливу несприятливої події;

— захисні стратегії — сприяють полегшенню негативного впливу події в момент її виникнення.

Стратегії запобігання та зменшення орієнтовані на прибуток переробних підприємств, захисні — на споживання [4].

Інструменти і стратегії управління ризиками в переробній промисловості можуть бути різними в різних країнах і для різних підприємств, наприклад через їх розмір, розташування, доступ до інформації та ринкових інструментів. Серед доступних інструментів та стратегій управління ризиками підприємство може обрати їх комбінацію, яка найбільш

Таблиця 2. Інструменти та стратегії управління ризиком у переробній промисловості аграрної сфери

Стратегія	Інструмент		
	Підприємство	Ринок	Уряд
Запобігання	Технологічний вибір	Підготовка до управління ризиком	Макроекономічна політика. Запобігання надзвичайних ситуацій
Зменшення	Диверсифікація у виробництві. Спільне підприємство	Ф'ючерси та опціони. Страхування. Вертикальна інтеграція. Виробництво/маркетинг. Контракти. Збільшення продажів. Диверсифіковані фінансові інвестиції	Сприятливі податкові ставки податку на прибуток. Антициклічні програми. Митні та інші заходи
Захисні	Позики від партнерів. Благодійність у внутрішньому середовищі	Продаж фінансових активів. Заощадження/позики від банків	Дослідження катастроф. Соціальна допомога. Програми підтримки аграрних виробників

точно відповідатиме ситуації, що склалася (табл. 2).

Головними ринковими інструментами управління ризиком в переробній промисловості аграрної сфери є: ф'ючерсні ринки, які сприяють управлінню ціновими ризиками, і страхові ринки, які в основному мають справу із виробничими ризиками.

ВИСНОВКИ

Переробні підприємства стикаються із ризиками, які важко страхувати з використанням ринкових механізмів. Це вимагає сегментації ризиків для того, щоб мати змогу усунути кожний їх елемент з використанням різних інструментів і стратегій. Саме тому методи удосконалення стратегій управління ризиками переробних підприємств аграрної сфери потребують додаткових досліджень.

Література:

1. Coble K.H. and Dismukes R., Distributional and risk reduction effects of commodity revenue program design // Review of Agricultural Economics. — 2008. — № 30. — P. 543—553.

2. Gardner B.L. Risk created by policy in agriculture // R.E. Just and R.D. Pope (eds.) A Comprehensive Assessment of the Role of Risk in U.S. Agriculture, New York: Springer, 2001.

3. Nartea G. and Webster P. Should farmers invest in financial assets as a risk management strategy? Some evidence from New Zealand // Australian Journal of Agricultural and Resource Economics. — 2008. — № 52. — P183—202.

4. Niemie J.K. and Lehtonen H. The value of market uncertainty in a livestock epidemic // Paper presented at the annual meeting of the American Agricultural Economics Association. — Orlando, July.

5. Managing risk in agriculture: A holistic approach — ISBN — 978-92-64-07530-6. — OECD, 2009. — 172 p.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2010 р.